

ANTTI RÄIHÄ

## Kriminalisoitu juopumus ja alkoholikäytön tapakulttuuri 1700-luvun rajaseudun kaupunkiyhteisöissä

Kuninkaallisen Majesteetin Armollinen Asetus kriminalisoi silmin havaitun juopumuksen vuonna 1733. Antti Räihä tarkastelee artikkelissaan juopumusasetuksen luoman normikehyksen ja arjen tapakulttuurin suhdetta alkoholikäyttöön 1700-luvun Ruotsin ja Venäjän välisen rajaseudun kaupunkiyhteisöissä. Tuomioistuinaineistojen kvalitatiivinen tulkinta kertoo aikalaisnäkökulmien kautta alkoholista nautintoaineena, mutta myös osana kansanomaista ruokavaliota ja terveydenhoitoa.

■ Esimodernin ajan alkoholikäyttäjät ovat saaneet Suomessa vain harvoin äänensä kuuluviin huolimatta muuten laajasta alkoholikulttuuria koskevasta mielenkiinnosta. Aihealuetta tarkastelleet tutkimukset ovat keskittyneet lähinnä alkoholikäytön rajoittamisen ja toisaalta alkoholin valmistamisen historiaan. Kuva alkoholikäytöstä ja alkoholikäyttöön suhtautumisesta on rakentunut oikeusnormeihin perustuvien seura-

musten pohjalta, jolloin sekä yksilöä että tekoa on tulkittu lähtökohtaisesti negaation kautta. Tuomioistuintoiminnassa syntyneet oikeudenkäyntiaineistot ovat luoneet käsityksen suomalaisesta paloviinaan mieltyneestä rahvaasta, jota lähteistöjen osin yksipuolinen kvantitatiivinen tulkinta on tukenut. Tutkimusaineistojen esittämän normin ja arjen tapakulttuurin välisen eron sivuuttaminen on johtanut alkoholikäytön kulttuuristen piirteiden jäämiseen tutkimusteemojen ulkopuolelle.<sup>1</sup>

Tutkin tässä artikkelissa alkoholikäytön tapakulttuurin ja kruunun asettaman normin kohtaamista 1700-luvun rajaseudun kaupunkiyhteisöissä sen jälkeen, kun silmin havaittava juopumus oli kriminalisoitu Ruotsin valtakunnassa. Alkoholilainsäädännön varhaisen kehityksen yhdistäminen juopumusrikollisuuden piirteisiin muodostaa artikkelissa normin ja tapakulttuurin välisen suhteen perustan. Normin ja käytännön välisten leikkauspintojen ymmärrystä syvennän tutkimalla valvontaorganisaation

1. Varhaisen ajan alkoholikulttuurin ja arkisen alkoholikäytön tutkimus ei ole ollut kuitenkaan täysin vierasta, ks. esim. Kustaa H. J. Viikuna (1995) 'Alkoholin nauttimispaikka, juopottelijat ja juomisen ajankohta 1500–1700-luvun Suomessa', teoksessa Heikki Roiko-Jokela & Timo Pitkänen (toim.), *Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina*, Jyväskylän Historiallinen Arkisto vol. 1, Jyväskylä; Ilkka Mäntylä (1985) *Suomalaisen juoppouden juuret. Viinanpolto vapaudenaikana*, Helsinki; SKS; Matti Peltonen (1997) *Kerta kiellon päälle: Suomalainen kieltolakimentaliteetti vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932*, Helsinki; Tammi; Satu Apo (2001) *Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin*, Helsinki; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 759.

roolia kaupunkiyhteisöissä ja perehtymällä rangaistusten ja suvaitsevaisuuden merkitykseen osana alkoholinkäyttöä.

Artikkelin tutkimuskohteena on kaksi 1700-luvun alkupuolen ja puolen välin kaupunkia, Lappeenranta ja Hamina. Tutkitut kaupungit olivat Turun rauhaan (1743) saakka Ruotsin ja siitä eteenpäin Venäjän hallinnon alaisia muutaman sadan asukkaan yhteisöjä. Turun rauhansopimus takasi Ruotsin ajan lakien ja asetusten voimassaolon Venäjän haltuun siirtyneillä alueilla, joten kaupungeissa toimi oma tuomioistuin myös vuoden 1743 valtakunnanvaihdoksen jälkeen.

Artikkelin lähteistönä käyttämiäni tuomiokirjojen välityksellä esitän juopumussytteesen asetetuille henkilöille kysymyksen, miksi he käyttivät alkoholia. Alkoholinkäytön syihin keskittyminen vaatii tutkimusaineiston tarkkaa kvalitatiivista analyysia, sillä tuomioistuimia kiinnosti syyllisyyden toteennäyttö, ei alkoholinkäytön syy. Juopumuksesta syytetyt henkilöt sivuavat kuitenkin alkoholinkäytön taustoja ottaessaan kantaa tuomioistuimen määritelmään heidän juopuneisuudestaan. Syytekäsittelyissä paljastuvat viittaukset kertovat normin ja tapakulttuurin suhteesta alkoholinkäyttöön. Oliko juopumuksesta syytetty talonpoika, joka kertoi nauttineensa ennen kaupunkiin suuntautunutta kirkkomatkaa pari tavanomaista paloviinahuikkaa, omasta mielestään syyllistynyt rikokseen vai ei?

Silmin havaittu juopumus oli keväästä 1733 eteenpäin sanktioitu olotila. Kysymys oli keskusvallan suorittamasta hyväksytyn ja kielletyn toiminnan määrittelystä. Esiteollisella ajalla ihmisten käyttäytymistä säädeltiin niin maallisten kuin hengellisten auktoriteettien kautta. Juopumuksen kriminalisoinut asetus oli maallisen esivallan asettama normi, jonka sisällöstä löytyy viittauksia myös kristillisiin arvoihin ja pelkoon ikuisesta kadotuksesta.<sup>2</sup> Alkoholikontrolli oli alamaisten yläpuolelta organisoitua toimintaa, mutta myös yhteisölliseen vertaisvalvontaan voidaan ottaa kantaa tutkimusaineiston systemaattisen lähiluvun kautta.

Rikosrakenteiden tarkastelun myötä paheellisiksi luokitellut kaupungit olivat Ruot-

sin valtakunnassa paitsi kaupan ja pääoman, myös sivistyksen ja innovaatioiden keskuksia. Kaupunkien merkitys oli ensiarvoisen tärkeä kruunun hyvinvoinnille, mikä vuoksi 1600-luvulta eteenpäin kiristynyt valtiovallan ote kohdistui erityisesti valtakunnan kaupunkeihin. Kaupunkien kehittäminen tapahtui talouselämän näkökulmasta, mutta taloudellisen hyödyn maksimointi oli suoraan sidoksissa kaupunkien hallinto- ja oikeuslaitosten kehittämiseen. Oikeuslaitos muuttui 1600-luvulla paikallisyhteisöjen konfliktinratkaisufoorumista kruunun hallintokoneiston osaksi, joka ulotti otteensa yhä laajemmalle paikallista-soa myöten.<sup>3</sup>

Juopumuksen määrittely perustuu tässä artikkelissa rikoksen lainsäädännölliseen tulkintaan. Alkoholinkäyttö itsessään ei tarkoita juopottelua, sillä ”silmin havaittu juopumus” ei kerro alkoholin nautitusta määrästä, vaan normin määrittämisestä. Kruunul-

2. Kuningallisen Majjestetin Armollinen Asetus Juopumusta Wastan (1733), *Kongl. placater, resolutioner, förordningar och påbud, m.m. (1523–1809)*, Esipuhe, *Teemme tietäväxi / että / ehkä me syystä bonästa olemme toivonet / että ynnä christillisiden ja Jumalan pelwon kanssa / jobonga me meidän uscollisia alimmaisiam caikisa sopiwaissa tiloisa olemma keboittanet ja neuwonet / [...] Ja että se meidän corkein buellemme on / että caicki cadottawainen juopuminen / nijin cuin monen muun suuren synnin ja pabanteon äiti ja juuri / jonga cautta se suuri Jumala wiboitetan*, Kansallisarkisto, Helsinki; Ks. Beat Kümin (2005) 'Drinking and public space in early modern German lands', *Contemporary Drug Problems* 32, 11–12.

3. Petri Karonen (1994) *Kämnerinoikeudet Suomen kaupungeissa suurvalta-ajan alkupuolella (noin 1620–1660)*, *Studia Historica Jyväskylälensia* 48, Jyväskylä; Jyväskylän yliopisto, 176–183; Eli F. Heckscher (1936) *Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. I:2*, Stockholm; Albert Bonniers förlag, 381–401; Petri Karonen (1995) 'Trygg eller livsfarlig? Väldsbrottsligheten i Finlands städer 1540–1660', *Historisk Tidskrift för Finland* 1995:1; Eva Österberg (1991) 'Kontrol och kriminalitet i Sverige från medeltid till nutid. Tenderser och tolkningar', *Scandia* 57:1 (*Årg* 1991), 72–77; Dag Lindström (2003) 'Från konfliktlösare till administrativ stab. Råd och kämnersrätt i Karlstad under 1600-talet', *Scandia* 69:1 (*Årg* 2003), 6–12; Marja Taussi Sjöberg (1996) *Rätten och kvinnorna. Från släktmakt till statsmakt i Sverige på 1500- och 1600-talen*, Malmö; Atlantis AB, 20–23; Olli Matikainen (2002) *Verenperijät. Väkivalta ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500–1600-luvulla*, *Bibliotheca Historica* 78, Helsinki; SKS, 52, 66–74.

le silmin havaittu liiallinen alkoholinkäyttö tarkoitti juopumusta, juopumuksesta syyte-tyille jopa tavanomaisten ryyppyjen krimi-nalisointia. Ristiriita normin ja todellisuuden välissä on osoitus tapakulttuurin päälle lii-matusta juopumuksen teoreettisesta määri-telmästä. Tämän artikkelin toimijalähtöisen lähestymistavan perustana ovat yksittäiset ihmiset. Juopumusrikkomustilastoja vertai-lemalla voidaan tehdä tulkintoja kaupun-kien paheellisuudesta, mutta vasta nume-roiden takaa nähdään, ketkä olivat paheis-ta vastuussa. Kaupungit olivat kohtauspaik-koja, joissa vieraili säännöllisesti myös henkilöitä, jotka eivät olleet kaupunkien vakinaisia asukkaita.

### Kriminalisoitu juopumus

Valtiovallan suhtautuminen alkoholinkäyt-töön on ollut jo pitkään lähtökohdiltaan negatiivista. Kirkkolaki vuodelta 1686 oli kuitenkin yksi harvoista ennen vuoden 1733 juopumusasetusta annetuista virallisista määräyksistä, jotka säätivät tietyissä yh-teyksissä päihtymyksestä rangaistuksen.<sup>4</sup> Myytti alkoholin terveydellisistä vaikutuk-sista varsinkin suurina määrinä nautittuna sai kuitenkin vähitellen väistyä uusien nä-kemysten tieltä. Alkoholinkäyttö oli nähty itsessään turmiollisena, minkä lisäksi sen on katsottu johtavan myös muihin rikkomuk-siin. Vaikka syy-seuraussuhteista voidaan esittää eriäviä mielipiteitä, juopumusran-gaistusten ja muun sanktioidun toiminnan väliltä löytyy yhteyksiä. Esimerkiksi hami-nalainen ajuri Erik Kittunen sai juopumuk-sen ohessa rangaistuksen luvattomasta oluenmyynnistä, väkivaltaisuudesta, kun-nianloukkauksesta ja sapattirikoksesta.<sup>5</sup>

Silmin havaitun juopumuksen kriminali-sointi omana rikoksenaan juontaa Ruotsin valtakunnassa juurensa 1700-luvun alku-puolelle. Aloite juopumuksen kriminalisoin-nista oli ensimmäisen kerran esillä valtio-päivillä vuonna 1723, itse asetus juopumusta vastaan annettiin 17.4.1733. Päihtyneelle määrättiin rangaistukseksi ensimmäisellä kerralla viiden hopeataalerin, toisella ker-ralla kymmenen ja kolmannella kerralla vii-dentoista hopeataalerin sakko. Varojen puutteessa langetettu tuomio tuli suorittaa

muuntorangaistuksena. Sakkotuomion vaih-toehtoina oli joko vankeutta, vesileipävän-keutta riippuen rikkomusten määrästä tai häpeä- ja ruumiinrangaistuksia. Juopumus ei ollut enää vuodesta 1733 eteenpäin muu-ta rikosta lieventävä asianhaara, vaan juo-pumuksesta tuli määrätä siitä säädetty ran-gaistus.<sup>6</sup>

Juopumuksen kriminalisoinut asetus oli pohja uusille alkoholivalvontaa koskeneille käytänteille. Vuoden 1734 uuteen yleiseen lakiin ei asetettu juopumuksesta rangaistus-ta omana rikoksenaan, vaikka päihtymyk-seen otettiin kantaa lain eri yhteyksissä. Juopumus pyhäpäivisin määrättiin tuomit-tavaksi sapattirikoksena, vaikkei siihen oli-si liittynyt juopumuksen ohella muuta rik-komusta. Kirkkopaikka-käsitteen laajenta-minen toi myös uusia muotoja juopumus-rikkomuksiin, sillä kirkkomaahan voitiin lukea kuuluvaksi kirkon lisäksi koko kirk-ko- ja kirkkoranta. Päihtymys kirkossa oli jo ennen juo-pumusasetusta paheksuttava olotila, mutta siitä rangaistuksen saaminen edellytti pää-osin, että juopunut henkilö oli häirinnyt

4. Ks. esim. Laurentius Petri (1560) *Emoot drycken-skap. Några wigtiga orsaker, hwarföre alla memiskior sigh wachta skola för dryckenskap. Några insagor, som drinckare plägba förebära och swar ther vppå*, Stock-holm; Tryck j Stockholm aff Amund Laurentzson; Ar-thur Evers (1923) *Den svenska brännvinslagstiftningens historia under fribetstiden till battväldets fall*, Lund; Gleepuska universitetsbokhandeln, 321–327.

5. Ari Turunen (1999) *Humalan henki. Eli juomata-pojen tarina*, Jyväskylä; Atena Kustannus Oy, 64–70; Heikki Ylikangas (1988) 'Selitys väkivaltaisuuden pe-rinteisesti korkeaan tasoon Suomessa', *Historiallinen Arkisto* 1988, 337; Veli Verkko (1944) *Alkohollagstift-ningens inverkan på brottsligheten i Finland: en sta-tistisk undersökning*, Helsingfors; Söderström; Ks. Marja Taussi Sjöberg (1981) *Brott och straff i Väster-norrland 1861–1890*, Umeå; Acta Universitatis Umensis, Umeå Studies in the Humanities, 63–64, 101, 144–145; Ann B. Tlusty (2004) 'Drinking, family rela-tions, and authority in early modern Germany', *Journal of Family History*, Vol 29 No. 3, 257; Haminan raastuvanoikeuden pöytäkirjat (jatkossa HRO) 5.2.1734, Kansallisarkisto, Helsinki.

6. Kuningallisen Majjestetin Armollinen Asetus Juopu-musta Wastan (1733), II luku & IV luku, *Jos jocu juowuxis jongu ricoxen teke / hänelle ei pidä hänen juopumisens lievityxexi oleman / waan hänen pitä erit-täin juomisen / ja erittäin sen toisen ricoxen täbden / rangaistaman*, Kansallisarkisto, Helsinki; Ks. Peltonen (1997) 18; Mäntylä (1985) 61.

käytöksellään kirkollisia toimituksia tai muuta kirkkokansaa.<sup>7</sup>

Ruotsi oli 1700-luvulla lähes täysin agraarinen maa, jonka väestöstä valtaosa asui maaseudulla. Suomen puoleisessa osassa valtakuntaa kaupunkiasukkaiden määrä oli vain runsas viisi prosenttia väestöstä, Ruotsin puolella osuus oli muutamaa prosenttia suurempi.<sup>8</sup> Maaseutualueilla vuoden 1733 juopumusasetuksen valvonta oli Ilkka Mäntylän mukaan papiston edustajien harteilla, mutta myös nimismiesten rooli oli huomattava. Valvontakoneiston ongelmana oli kontrollihenkilökunnan vähäisyys alueiden laajuuteen nähden. Verkko ei ollut kattava, vaikka yhteen olisi laskettu papiston lisäksi kaikki virkamiehet ja kruunun edustajat. Kaupunkiyhteisöissä tilanne oli maaseutuun verrattuna erilainen. Kaupungit olivat rajattuja, yleensä ottaen pieniä ja tiiviitä yhteisöjä, joissa alkoholinkäytön valvominen ja juopuneiden saattaminen vastuuseen teoistaan kuului lähinnä maallista kruunua edustaneille viranomaisille.<sup>9</sup>

1700-luvun alkupuolella ja puolessa välissä Lappeenranta oli Haminan alainen yhteisö. Alkoholinkäyttö ja päihtymys kuuluivat kaupunkikuvaan,<sup>10</sup> mutta vasta silmin havaitun juopumuksen kriminalisoinnin jälkeen juopumussyytteitä alkoi esiintyä tuomioistuimessa taajaan. Haminan maistraatin ja raastuvanoikeuden alaisessa Lappeenrannan kämnerinoikeudessa ei käsitelty vuosien 1723–31 välillä yhtään juopumukseen liittyntä rikkomusta. Isonvihan jälkeisen ajan ensimmäinen juopumusoikeudenkäynti käytiin keväällä 1731. Syytettyä oli kapteeni Erik Beerman, joka oli saapunut istuntoa edeltäneenä pyhänä kirkkoon juopuneena ja aiheuttanut käytöksellään närkästystä muussa kirkkoväessä.<sup>11</sup>

Juopumusasetuksen voimaantumisen jälkeen Lappeenrannan kämnerinoikeudessa käsiteltiin vuonna 1733 kolmea juopumussyytettyä. Ajuri Lauri Kammoisen vakuutus vain yhdestä pienestä huikasta palovii-  
naa ei kumonnut kahden todistajan havaintoa ajurista hoipertelemassa päihtyneenä pitkin katua. Samaan lopputulokseen päättyi leipuri Knut Loppran oikeudenkäynti. Loppra sai juopumussyytteen lisäksi hopea-

taalerin sakon poissaolosta oikeudesta, sillä hän ei ollut paikalla ensimmäisessä istunnossa, jossa hänen juopumustaan oli ollut määrä käsitellä. Ajuri Kammoisesta poiketen leipuri Loppra, ja naudanlihaa palovii-  
naryyppyjä vastaan jaellut venäläinen teurastaja eivät vedonneet nautitun alkoholin vähäiseen määrään tai muihin lieventäviin syihin. Tuloksena oli kaikille viiden hopeataalerin sakko ensimmäisestä juopumuskerasta.<sup>12</sup>

Juopumusrikkomusten määrissä tapahtui muutos 1730-luvun alun jälkeen, mikä on ymmärrettävää juopumusasetuksen astuttua voimaan. Kuten Ilkka Mäntylä toteaa, kysymys oli lähinnä asetuksen sisäänajovaiheeseen liittyneestä tarkasta valvonnasta.<sup>13</sup> Hamina-  
assa alkoholinkäytön kontrollointi käynnistyi heti vuodesta 1733, sillä raastuvanoikeudessa käsiteltiin loppuvuoden 1733 aikana kymmentä juopumusrikkomusta. Lappeenrantaan tehokkuus saapui pie-

7. Ks. Ruotsin Waltakunnan Laki, Hyväksytty ja noudatettavaksi otettu Waltiopäivillä vuonna 1734. Ynnä niiden lisäysten, muutosten ja kehitysten kansa, jotka ovat voimassa Suomen Suuriruhtinaanmaassa (1877), Suomennos, Helsinki; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, Rikoskaari 3. luku, *Kiroudesta ja sapatin rikkomisesta*, 4.§ ja 5.§; Villkuna (1995) 214–220; Mäntylä (1985) 61–63; Ks. Lappeenrannan kämnerinoikeuden pöytäkirjat (jatkoissa LKO) 11.5.1731, 27.7.1731, Kansallisarkisto, Helsinki.

8. Oiva Turpeinen (1977) 'De finländska städernas folkmängd 1727–1810', *Historisk Tidskrift för Finland* 1977:2 (ärg 62); Sven Lilja (1996) 'Städernas folkmängd och tillväxt. Sverige (med Finland) ca 1570-tal till 1810-tal', teoksessa Lars Nilsson (toim.), *Historisk tätortsstatistik utgiven av stads- och kommunhistoriska institutet. Del 2*. Stockholm; Oscar Nikula (1987) 'Stadsväsendet i Finland 1721–1875', teoksessa Päiviö Tommila (toim.), *Stadsväsendets historia i Finland*, Vanda; Finlands Stadsförbund, 119; Birgitta Ericsson (1977) 'De anlagda städerna i Sverige (ca. 1580–1800)', teoksessa Grethe Authén Blom (toim.), *Urbaniseringsprocessen i Norden. Del 2. De anlagde städer på 1600–1700 tallet*, Oslo; Universitetsforlaget, 119–129.

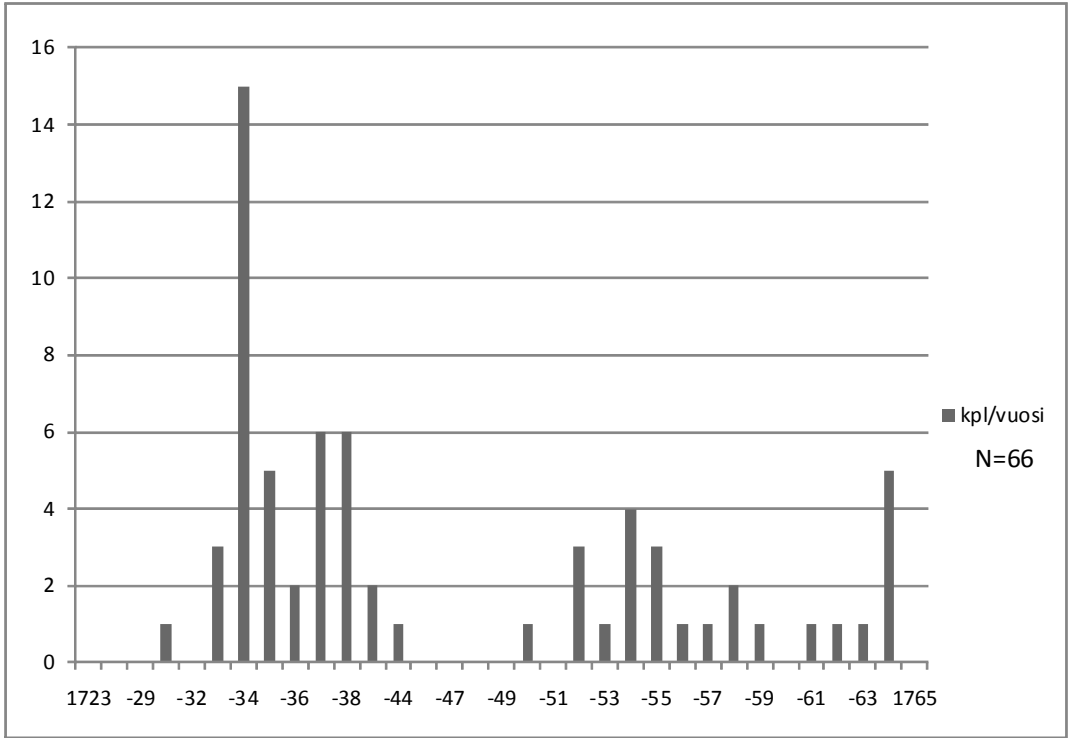
9. Mäntylä (1985) 63, 194–195; Peltonen (1997) 18–19; Villkuna (1995) 234–235, 259–265.

10. Esim. LKO 4.1.1724, 21.2.1724, Kansallisarkisto, Helsinki.

11. LKO 11.5.1731, 27.7.1731, Kansallisarkisto, Helsinki; Ks. TAULUKKO I (*Juopumusta käsitelleet oikeustapaukset Lappeenrannan kämnerinoikeudessa 1723–1765*).

12. LKO 14.8.1733, 21.8.1733, 28.8.1733, Kansallisarkisto, Helsinki.

13. Mäntylä (1985) 185.



Juopumusta käsitelleet oikeustapaukset Lappeenrannan kämnerinoikeudessa 1723–1765<sup>15</sup>.

nellä viiveellä – seuraavana vuonna Lappeenrannassa esiinnousseet viisitoista juopumustapausta tekivät juopumuksesta vuoden yleisimmän rikosmuodon kaupungissa. Haminan raastuvanoikeudessa käsiteltiin vuonna 1734 puolestaan kahtatoista vastaavaa rikkomusta. Pikkuvihan jälkeinen aika Venäjän vallan alusta 1750-luvun vaihteen oli Lappeenrannassa juopumussyytteiden osalta hiljaista, kunnes tilanne kääntyi jälleen toiseen suuntaan.<sup>14</sup> Valtioyhteyden vaihtuminen rajaseudulla ei aiheuttanut muutoksia juopumusrikollisuuden valvonnan normatiivissa käytänteissä, vaan kaupunkien tuomioistuimet jatkoivat toimintaansa vanhojen Ruotsin ajan lakien ja asetusten mukaan.

### Päihtyneet talonpojat

Juopumusasetuksen voimaantumisen jälkeisten juopumusrikkomusten määrä oli vuosien 1733–39 Lappeenrannassa keski-

määrin yli viisi ja puoli juopumusoikeudenkäyntiä vuodessa, mikä on huomattavasti enemmän kuin vastaavan ajan Kokkolassa.<sup>16</sup> Vuoden 1750 alkaessa juopumusrikkomusten määrän heilahdellessa niissä tapahtui myös sisällöllinen muutos. Kevättalvella 1750 kämnerinoikeudessa esiintyi juopumuksesta syytettynä Lappeen pitäjän Tirilän kylästä kotoisin ollut talonpoika Juho Niilonpoika Weisto. Talonpojan julkijuopotte-lua kaupungin kirkon rappusilla oli käsitel-

14. Ks. TAULUKKO I (*Juopumusta käsitelleet oikeustapaukset Lappeenrannan kämnerinoikeudessa 1723–1765*).

15. Vuosilta 1725–1728, 1730, 1740–1743 ja 1745 ei ole tuomiokirjoja. Taulukko sisältää niin juopumusrikkomukset, joista seurasi rangaistus kuin myös vapauttavaan päätökseen päätyneet tuomioistuinkäsittelyt.

16. Vilkuna (1995) 266 (Taulu 9), vuosina 1734–42 oli Kokkolassa 27 juopumusoikeudenkäyntiä; Porvoon osalta ks. Mäntylä (1985) 195.

ty jo aiemmin Lappeen kihlakunnanoikeudessa, minkä tuomiovaltaan tapaus ei kuitenkaan kuulunut. Kämnerinoikeudessa Weiston selitys sydänvaivojen lääkitsemisestä alkoholilla ei vakuuttanut tuomioistuinta hänen syyttömyydestään.<sup>17</sup> Tästä eteenpäin juopumuksesta syytettyinä eivät olleet enää kaupungin asukkaat, vaan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ympäröivän maaseudun talonpojat.

Talonpoikien juopumussytöksissä alkoholilla ja kirkolla oli Lappeenrannassa läheinen yhteys toisiinsa. Havainto 1700-luvun puolivälin Kokkolasta, että ”kirkkoon ei tultu juovuksissa”<sup>18</sup>, ei pätenyt Lappeenrannassa, jonne Lappeen pitäjän talonpoikia saapui päihtyneinä kaupungin ja pitäjän yhteiseen kirkkoon. Lappeenrannassa juopumuksesta syytetty talonpojat olivat kotoisin pääosin muutamien kilometrien päästä kaupungista, joten kaupunkiympäristö ja kirkkokäynnit eivät olleet maaseudun talonpojille suuria tapauksia.

Kirkon, talonpoikien ja juopumusrikkomusten välisen yhteyden ymmärrystä voidaan lähestyä maaseudun pari kertaa vuodessa kokoontuneiden käräjien kautta. Käräjät olivat kunakin vuodenaikana merkkitapauksia, joissa alkoholilla oli vahva rooli. Lappeenrannassa talonpoikien kirkkojuopumustapausten yhteydessä ei pidä kiinnittää huomiota kirkkoon paikkana, vaan nimenomaan kirkkomatkojen ajankohtiin. Talonpojille arkipyhien kirkonmenot eivät näytelleet harvojen kärjäkokoonantumisen kaltaisia karnevaaleja, vaan säännölliset kirkkokäynnit paremminkin jäsensivät yhteisöllistä elämää.<sup>19</sup> Talonpoikien kirkkojuopumukset keskittyivät valtaosin suuriin juhlapyhiin ja markkina-aikoihin. Markkinahulinat on helppo nähdä käräjien tapaisina väenkokouksina, eikä joulu- tai pääsiäispyhien kirkonmeininkien vertaaminen käräjien karnevaalitunnelmaan ole mahdotonta, vaikka juhlapyhät olivat markkinoista poiketen hengellistaustaisia vuodenvieron merkkipäiviä.

Yhtymäkohdat talonpoikien kirkkojuopumusten ja vuodenvieron merkkipäivien välillä tuntuvat käytetyn aineiston pojalta pätevilä. Tapakulttuurin käytänteisiin löy-

tyy kuitenkin myös muita selityksiä. Alkoholi oli paitsi päihdyttävä, myös kehoa lämmittävä ravintoaine. Sydäntalvi joulukuusta pääsiäispyhiin on vuoden kylmintä aikaa, ja myös ajanjakso, johon talonpoikien kirkkojuopumusrikkomukset keskittyivät. Kustaa H. J. Vilkuna ei ole tehnyt vastaavaa talonpoikien ja kirkkojuopumusten välistä aikakategorisointia 1700-luvun Kokkolasta, mutta yleisesti talonpoikien juopumusrikkomukset näyttävät keskittyneen siellä kesäkuukausiin. Vilkunan havainto ankaran joulurauhan merkityksestä joulupyhien juopumustapausten estäjänä ei pätenyt Lappeenrannassa.<sup>20</sup>

Kirkko otti pyhäpäiviin liittyneeseen alkoholinkäyttöön kantaa Lappeenrannassa keväällä 1748. Papisto suhtautui paheksuvasti kaupungissa pyhäisin varsinkin jumalanpalvelusten aikaan tapahtuneeseen viinanmyyntiin. Samankaltaiset ongelmat jatkuivat myös 1750-luvun kuluessa. Haminassa ongelmaa puitiin jo 1730-luvun puolessa välissä, kun kaupungin tullimiehen väitetiin myyneen piikansa kanssa olutta kirkonmenojen vielä jatkuessa.<sup>21</sup>

17. LKO 30.4.1750, Mikkelin maakunta-arkisto; Provinssikansliasta 12.4.1750 (kämnerinoikeus, saapuneet kirjeet), Mikkelin maakunta-arkisto; Vrt. Vilkuna (1995) 309 (Taulu 14); Alkoholista osana kansanomaista lääkintää. Toivo Vuorela (1983) *Suomalainen kansankulttuuri*, Porvoo; WSOY, 712–713; Tlusty (2004) 255; Wolfgang Schivelbusch (1992) *Tastes of Paradise. A Social History of Spices, Stimulants, and Intoxicant*, New York; Pantheon Books, (Translated by David Jacobson), 152.

18. Vilkuna (1995) 260, myös 258 (Taulu 7).

19. Kimmo Katajala (1995) 'Oliko talonpoika rivo sälli?', *Historiallinen Aikakauskirja* 1995:2, 99–106; Matikainen (2002) 81–83; Annika Sandén (2006) 'Kyrkan, kvinnor och hierarkiernas dynamik', *Historisk Tidskrift* 2006:4 (126), 644–645; Vrt. Peter Aronsson (1992) *Bönder gör politik. Det lokala själustyret som social arena i tre smålandssocknar, 1680–1850*, Bibliotheca Historica Lundensis 72, Lund; Lunds University Press, 136–139.

20. Vilkuna (1995) 308–310.

21. LKO 6.4.1748, Mikkelin maakunta-arkisto; Myös LKO 6.9.1748, 23.2.1750, 23.8.1751, Mikkelin maakunta-arkisto; Provinssikansliasta (kämnerinoikeus, saapuneet kirjeet) 14.5.1745, Mikkelin maakunta-arkisto; Maistraatille (kämnerinoikeus, kirjetoisteet) 14.9.1749, 21.6.1750, Mikkelin maakunta-arkisto; HRO 5.7.1735, Kansallisarkisto, Helsinki; Pentti Laasonen (1967) *Pobjois-Karjalan luterilainen kansankulttuuri Ruotsin*

Kirkot olivat julkisia tiloja samoin kuin kaupunkien tuomioistuimet. Kirkkojuopumusten ja vuodenkierron merkkipäivien välistä yhteyttä Lappeenrannassa tukee se, että jumalanpalveluksista poiketen kaupungin kämnerinoikeudessa ei esiinnytty päihtyneenä 1720–1760-lukujen aikana. Tuomioistuimeen tultiin vain tarvittaessa ajankohdasta riippumatta, eikä sinne saapuminen ollut talonpojille kirkkokäyntien kaltainen kollektiivinen tapahtuma. Kaupunkien tuomioistuimissa olot olivat paikoin vaatimattomat, mutta tilojen vakinaisuus, oikeuden läheisyys ja jatkuva läsnäolo tekivät niistä paikkoja, joissa ei sopinut esiintyä juopuneena. Tosin soveliasta tai ei, Haminassa vartiomies Heikki Yrjönpojan todettiin olevan silmin havaiten juovuksissa kesken raastuvanoikeuden istunnon.<sup>22</sup>

### Tavoiltaan parantumattomat miehet ja pahoinvoivat naiset

Kirkkojuopumusten ohella toinen alkoholinkäytön ongelmamuoto Lappeenrannassa ja Haminassa olivat moninkertaiset juopumukset. Lappeenrannan kämnerinoikeuden toteamus tavoiltaan parantumattomasta, jo kolmesti juopumuksesta tuomitusta ajuri Lauri Kammoisesta, ja ajurille langetettu rangaistus nelinkertaisesta juopumuksesta eivät jääneet yksittäisiksi kuriositeeteiksi.<sup>23</sup> Ajankohdaltaan moninkertaiset päihtymykset painottuivat juopumusasetuksen alkuaikoihin 1730-luvun puolivälistä kohti vuosikymmenen loppua.

Haminassa tilanne oli moninkertaisten juopumusten osalta tytärkaupunkia hieman valoisampi. Tosin myös porvari Zachris Tillsnerin kaksinkertainen juopumus vuoden 1733 lopulla ja mittaaja Paavo Erkinpojan (esiintyy myös nimellä Paavo Sigfridinpoika) syyllistyminen viisinkertaiseen juopumukseen vuoden 1735 lopulle tultaessa kertovat toistuvasta säädösten rikkomisesta. Haminaa vähäväkisemmässä Lappeenrannassa rikoksen uusijoita oli kuitenkin enemmän. Syytökset moninkertaisista juopumuksista kohdistuivat lähes poikkeuksetta ammatinharjoittajiin, kuten mittaajaan, ajuriin, kirvesmieheen ja leipuriin. Synnä tähän oli kenties henkilöiden toistuva esilläolo yhtei-

sön arjessa, mutta myös huoli työn luotettavuuden vaarantumisesta, jos työtä tehtiin juopumuksen ja väkivaltaisten puuskien saattamana.<sup>24</sup>

Esimerkkinen perusteella juopumus näytätty miehisenä rikosmuotona. Naisten osuus syytettyjen penkillä oli miehiä pienempi, mutta myös naiset käyttivät alkoholia. Lappeenrannassa leski Brigita Antintytären ja hänen tyttärensä illanvietto oli kulunut paloviinaa nauttien. Kämnerinoikeudessa Brigitan tilannetta ei parantanut epäily väkivallasta poikapuoletaan kohtaan. Rajaratsastajan lesken kirkkojuopumus Lappeenrannassa, kuten myös piika Karin Martintytären pahoinvointi ja oksentelu kirkossa sunnuntaina jumalanpalveluksen aikana kertovat alkoholin koko yhteiskunnan läpäisseyttä roolista.<sup>25</sup> Edellisiä heikommaksi eivät jääneet Haminassa vaimot Brita Jaakontytär, Elisabetha Lind ja Dorothea Kock tai piika Maria Matintytär, jotka kukin saivat tuomiot silmin havaitusta juopuneisuudesta.<sup>26</sup>

Esiteollisessa yhteiskunnassa oikeus viinan nauttimiseen ja alkoholinkäyttöön oli pohjimmiltaan miehillä, jotka pystyivät itse elättämään itsensä. Patriarkaalinen vallankäyttö rajoitti naisten, nuorten ja palkollisten mahdollisuuksia nauttia alkoholia, mutta ei tehnyt sitä mahdottomaksi. Naisten näkymättömyys tuomiokirjoissa osoittaa sen, että naisen elämä rakentui kotipiirin ympärille, joten myös alkoholin nauttiminen tapahtui usein yksityisessä ympäristössä. Maaseutuun verrattuna kaupungit tarjo-

*vallan aikana*, Helsinki; Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 72, 241–242.

22. HRO 19.4.1735, Kansallisarkisto, Helsinki; Ks. Vilku (1995) 210.

23. LKO 26.11.1734, Kansallisarkisto, Helsinki, *Så har han doch ej bättrat sig därf utan förleden wecka vid ett tillfälle åter varit drucken*.

24. HRO 13.10.1733, 2.10.1735, Kansallisarkisto, Helsinki; Juopumusrikkomusten ja väkiluvun riippuvuudesta ks. Mäntylä (1985) 185–186; Esim. HRO 3.8.1734, Kansallisarkisto, Helsinki; Vrt. Schivelbusch (1992) 148–149.

25. LKO 19.4.1764, 8.3.1754, 12.4.1754, 11.7.1754, 20.3.1755, 8.11.1754, Mikkelin maakunta-arkisto.

26. HRO 25.8.1733, 11.10.1733, 24.7.1734, 16.10.1734, Kansallisarkisto, Helsinki; Myös esim. HRO 17.5.1736, Kansallisarkisto, Helsinki.



Hogarth's *Gin Lane*. Englantilainen kuparipiirros 1700-luvun niin sanotun paloviinaepidemian tuhoamasta maailmasta. "Ginikuja" kuvaa väkivaltaa, sortuvia taloja, lapsensa pudottavaa äitiä, itsemurhia ja kukoistavaa panttilainausta. Schivelbusch (1992) 154.

sivat kuitenkin houkutus ja mahdollisuuksia julkiseen alkoholinkäyttöön, eikä naistenkaan ollut helppo kieltäytyä viinan nautinnoista.<sup>27</sup>

Esiteollisen ajan koti-, perhe- tai ystäväpiirissä tapahtunut alkoholinkäyttö ei ole

27. Vilku (1995) 270–281, 291, 298; Lucia Zedner (1991) 'Women, Crime, and Penal Responses: A Historical Account', *Crime and Justice*, Vol. 14 (1991), 316–318. Apo (2001) 384–385; Satu Apo (1995) 'Viina, valta ja agraarinen perhe', *Alkoholipolitiikka* 1995:6; Beat Kümin (1999) 'Useful to have but, difficult to govern. Inns and taverns in early modern Bern and Vaud', *Journal of Early Modern History* 1999:3, 158–



saanut lähteistöissä juuri sijaa, sillä juopumussyytteet liittyvät lähes poikkeuksetta julkisiin tiloihin, kuten kirkkoihin, toreihin ja katuihin. Kaupunkiyhteisöissä julkisen tilan merkitys juopumuksesta kiinnijäämisen paikkana korostui, mutta myös poikkeuksia löytyy. Lappeenrannassa leipuri Knut Loppra tunnusti elokuussa 1733 nauttineensa paloviinaa Pärtylin päivänä (24.8.) omassa kodissaan. Vajaan puolen vuoden kuluttua leipuri joutui jälleen myöntämään juopotelleensa kotonaan. Leipurin seurana ryyppyjä oli lauantaiaamuna kallistellut hänen vaimonsa, joka kaupunginpalvelijoiden mukaan oli yhtä juovuksissa kuin miehensä.

Alkoholin kotinautiskelu ei ollut norminsäättäjien taholta hyväksytympää tai lievemmin rangaistua kuin julkijuopottelu. Yksityisessä piirissä tapahtuneiden juopumuksesta kiinnijäämisten vähäistä määrää selittää se, että kotinautiskelua oli vaikea valvoa varsinkin maaseudulla, mutta myös kaupunkiyhteisöissä. Toisaalta kyse oli käytännön tapakulttuurista, eli yhteisön sisäisestä yksityisen alkoholinkäytön hiljaisesta hyväksymisestä. Kotipiirin alkoholinautiskelusta ei nostettu meteliä, mikäli väkijuomien maistelu ei tuottanut oheisilmiöinä ympäröinyttä yhteisöä häirinneitä ongelmia. Todistajien löytäminen ei ollut itsestään selvyyttä edes julkijuopumusten yhteydessä. Lappeenrannassa kirkkoherra epäili useamman henkilön syyllistyneen päihtymykseen pääsiäiskirkossa, mutta todistajan hän löysi vain yhdelle rikkomukselle.<sup>29</sup>

## Valvojat ja valvonta

Lakiteknisesti katsoen juopumuksen kriminalisoitu asetus erotti päihtymyksen omaksi rikoksekseen, mutta taustalla oli kruunun pyrkimys säädellä alamaisten käytöstä ja sivilisoida julkisia tiloja. Juopumusasetuksesta löytyy suoria viittauksia nykyisessä mielessä kansanterveyttä korostavaan ajattelumalliin, mutta 1700-luvun kontekstissa alkoholinkäytön kurinalaistamista ei voi tulkita alamaisten hyvinvointiin keskittyvän ideologian kautta.<sup>30</sup> Rajoituksissa oli ensisijaisesti kyse keskusvallan legitimitetistä ja järjestyksen säilyttämisestä. Järjestysaspektia kruunun tavoitteena tukee se, että juopu-

neet jäivät kiinni kaupungeissa etupäässä kruunun virkamiesten toimesta kaupunginpalvelijoista nimismiehiin ja viskaaleihin.<sup>31</sup> Esimerkiksi kirkkojuopumuksesta kiinnijääminen oli vuodenajasta riippumatta yhteydessä valvonnan kiristymiseen väen kerääntymässä jumalanpalvelukseen.<sup>32</sup>

Vaikka juopumussyytteiden nostaminen jakautui Lappeenrannassa useille virkamiehille, viskaali Petter Pomoeliuksen merkitys oli huomattava säädöksen alkuaikojen valvonnassa. Kämnerinoikeudessa vuonna 1734 käsitellyistä viidestätoista juopumusrikkomuksesta kahdeksassa toimi haastajana viskaali Pomoelius. Haminassa viskaali Petter Diurstedtin valvova rooli oli vielä lappeenrantalaista virkaveljeäkin merkittävämpi. Haminassa vuoden 1733 aikana käsitellyistä kymmenestä juopumussyytteestä seitsemässä oli haastajana viskaali Diurstedt.<sup>33</sup> Viskaalista johtuen kaupunginpalvelijoiden rooli juopumusrikkomusten valvojina oli Haminassa heikompi kuin Lappeen-

159; Gunther Hirschfelder (1999) 'Women's Drinking Usages on the Eve of the Industrial Revolution. The Example of Manchester', teoksessa Marjatta Hietala & Lars Nilsson (toim.), *Women in Towns. The Social Position of Urban Women in Historical Context*, Studia Historica 60, Helsinki; Vrt. Marja Taussi Sjöberg (1981) 61, 101; LKO 26.8.1735, 29.8.1735, Kansallisarkisto, Helsinki.

28. LKO 28.8.1733, 31.8.1733, 12.2.1734, Kansallisarkisto, Helsinki; Myös esim. LKO 9.5.1738, Jyväskylän maakunta-arkisto.

29. Kūmin (2005) 13–14; Tlusty (2004) 268–269; Ks. Marc Boone & Heleni Porfyriou (2007) 'Markets, squares, streets: urban space, a tool for cultural exchange', teoksessa Donatella Calabi & Stephen Turk Christensen (toim.), *Cultural Exchange in Early Modern Europe. Volume II. Cities and Cultural Exchange in Europe 1400–1700*, Cambridge; Cambridge University Press, 239; Kirkkoherra Anders Langellille (kämnerinoikeus, kirjetoistheet) 26.4.1764, Mikkelin maakunta-arkisto.

30. Kuningallisen Majjestetin Armollinen Asetus Juopumusta Wastan (1733), Esipuhe, *Ilman sitä että he ylöpaltisen elämäns kautta terweydens turmelewat / ja monencaldaiset rumiben kiwut ja taudit päällens cartuttawat / ja sillä taualla wiimein elämäns itse lyhentäwät*, Kansallisarkisto, Helsinki; Tlusty (2004) 254; Lindström (2003) 11–12.

31. Ks. Pentti Laasonen (1991) *Suomen kirkon historia 2. Vuodet 1593–1808*, Porvoo; WSOY, 169; Vilkkuna (1995) 234–235, 259.

32. Mäntylä (1985) 180; Vilkkuna (1995) 261.

33. HRO 8.8.1733, 15.8.1733, 25.8.1733, 11.10.1733 (x2), 13.10.1733, 21.11.1733, Kansallisarkisto, Helsinki.

rannassa. Kruunun asettamien säädösten valvojien asema oli kaupunkiyhteisöissä ajoittain haastava. Lakia tuli valvoa joka tilanteessa, joten Haminan kaupunginpalvelija toimi kantajana myös vaimonsa juopumusrikkomusepäilyn yhteydessä.<sup>34</sup>

Kustaa H. J. Vilkkunan tuomiokirjadiskurssiin perustama tulkinta nimismiesten vastentahtoisesta esiintymisestä juopumustausten syyttäjinä palkkiorahoista huolimatta ja Ilkka Mäntylän toteamus nimismiehistä paloviinan salapolttotapausten paljastajina palkkiorahojen toivossa ovat keskenään ristiriitaisia.<sup>35</sup> Juopumuksesta lankeavien sakkorahojen kiihokearvo on kuitenkin kyseenalaistettava sytpeperusteena, sillä kuten myöhemmin osoitan, sakkotuomiot muuntuivat varsin säännöllisesti muiksi tavoiksi hyvittää rangaistus. Sakkorahojen vähäistä painoarvoa selittää myös yksityishenkilöiden pieni osuus juopumusrikkomusten haastajina Lappeenrannassa ja Haminassa, vaikka ilmiantaja sai osansa syylliseksi todetun henkilön sakkosummasta.<sup>36</sup>

Tulkinta maaseudun virkamiesten kunoista juopumuksesta syyttämään henkilöitä kohtaan ei myöskään saa tukea Lappeenrannasta.<sup>37</sup> Vaikka juopumusrikkomusten haastajat olivat Lappeenrannassa poikkeuksetta kruunun virkamiehiä, on syytä uskoa, etteivät päihtymystapausten paljastumiset olleet pelkän valvonta-aktiivisuuden tulosta. Osa rikkomuksista päättyi viranomaisten korviin myös tarkoitushakuisesti. Todellisuudessa juopumuksen ilmiantaja ja tapauksen oikeuteen tuoja saattoivat olla kaksi eri henkilöä, mahdolliset ilmiantajat eivät saaneet tai halunneet nimeään esiin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Ulkoisesta yhtenäisyydestä huolimatta paikallisyhteisöt ja jopa kotitaloudet olivat sisäisesti ristiriitaisia. Kanssaihmissen suorat ilmiannot olivat kuitenkin yhteisön sisäisen moraalin vastaisia, joten paljastukset ulotettiin viranomaisten korviin tarpeen vaatiessa kiertoiteitä pitkin. Esimerkiksi Lappeenrannassa rääätälän kisällin juopumussyytteen haastajana toimi viskaali Petter Pomoel rääätälimestarin ilmiannosta.<sup>38</sup>

Alkoholinkäytön tarkkailijoilla oli myös valvojansa, sillä kruunun ja alamaisten vä-

lissä toimineiden henkilöiden elämä oli valvottua paitsi kruunun myös alamaisten taholta. Lappeenrannan kaupunginpalvelija erotettiin toimestaan keväällä 1745, koska hoitamattomat työt ja viranhoito juopuneena eivät vastanneet toimenkuvan vaatimuksia. Lappeen kihlakunnan poliisitoimen haltija lääninkivalteri oli jo 1730-luvun puolessa välissä vastaavassa tilanteessa. Lääninkivalteri jatkoi kuitenkin virassaan, sillä viskaali Pomoeliuksen virkaveljeensä kohdistamille syytteille ei löytynyt riittäviä todisteita.<sup>39</sup>

Kruunun kontrollihenkilökunnan toimintaan kohdistui Lappeenrannassa kritiikkiä pitkin 1700-lukua. Teurastaja Mats Liflander vihjasi viskaali Petter Pomoeliuksen myyneen hänelle paloviinaa, juottaneen hänet humalaan ja lopuksi nostaneen syytteen hänen juopottelustaan. Pomoeliuksen toimet eivät joutuneet tutkimusten kohteeksi, mutta myöhemmin viskaali oli syytettyjen penkillä vastaamassa muun muassa kunnioituksen puutteestaan tuomioistuinta kohtaan. Kaupunginpalvelija Carl Bongin ura päättyi 1750-luvun lopulla varkausrikkomukseen syyllistymiseen, minkä jälkeen häntä ei katsottu enää kykeneväksi hoitamaan tehtäviään. Uuden kaupunginpalvelijan valintakriteereiksi asetettiin rehellisyys, raittius ja ruotsin kielen taito.<sup>40</sup> Haminassa vastaavia

34. HRO 16.10.1734, Kansallisarkisto, Helsinki.

35. Vilkkuna (1995) 235; Mäntylä (1985) 116–118.

36. Kuningallisen Majjestetin Armollinen Asetus Juopumusta Wastan (1733), IX luku, *Caici ne sackorabat, jotta tämän asetuxen jälkeen langewat, jaetan cabtia päälle candajan ja seuracunnan eli pitäjähän waiwasten kesken*, Kansallisarkisto, Helsinki; Mäntylä (1985) 61–62; Ks. esim. LKO 21.3.1738, Jyväskylän maakunta-arkisto.

37. Mäntylä (1985) 186–187.

38. Seppo Aalto (1996) *Kirkko ja kruunu siveellisuuden vartijoina. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700*, Bibliotheca Historica 12, Helsinki; SHS, 201; Ks. Boone & Porfyriou (2007) 237–240; LKO 9.5.1738.

39. Maistraatilta (kämnerinoikeus, saapuneet kirjeet) 16.2.1745, 2.3.1745, 4.3.1745, 25.5.1745, Mikkelin maakunta-arkisto; LKO 23.8.1734, Kansallisarkisto, Helsinki.

40. LKO 25.8.1738, Jyväskylän maakunta-arkisto; Viron, Liivinmaan ja Suomen oikeuskollegio, akti n:o 194, Kansallisarkisto, Helsinki; LKO 15.4.1759, 11.5.1759, Mikkelin maakunta-arkisto; Maistraatilta

ongelmia esiintyi vähemmän, vaikka ahkeran haastemiehen viskaali Petter Diurstedtin väitettiin syyllistyneen pääsiäispyhinä juopumukseen.<sup>41</sup>

## Todistettavasti syyllinen – tai syytön

Julkinen alkoholikäyttö ja sen seurausten osoittaminen eivät olleet varsinkaan miehille häpeä. Juopuneet toimivat usein käytöksellään itsensä ilmiantajina, kuten tapahtui kirkon sakaristossa jumalanpalveluksen jälkeen rymynneelle ja paikalla olleen kirkkovaen kanssa riitaa haastaneelle lappeelaiselle talonpojalle. Rettelöintiä seurasi haaste tuomioistuimeen, jossa talonpojan todettiin olleen silmin havaitusti päihtynyt. Myöskään apologistan alkoholin nautiskelu ei sujunut Lappeenrannassa rauhallisesti, sillä viskaalin mukaan keskellä päivää juopotellut apologista oli pitänyt kovaa ääntä ja oli ollut niin humalassa, että kaikki pysyivät toteamaan sen omilla silmillään.<sup>42</sup>

Juopumus oli esiteollisella ajalla hankala todistaa, sillä mikäli syytetty kielsi juopuneisuutensa, päihtymys tuli osoittaa todistajien ja todisteiden avulla jälkikäteiskontrollina. Epäilyt ja päihtymystä koskeneet syytteet eivät olleet aina selviä. Tuomioistuimissa käsiteltiin myös kanteita, joissa oli kyseenalaista, olivatko syytetyt todellisuudessa olleet humalassa. Normin valvonta oli tarkkaa, joten pelkkä poikkeava käytös saattoi johtaa haasteeseen tuomioistuimeen. Lappeenrannassa talonpoika Nuutti Nuutinpoika Partanen oli laskenut alleen kirkon penkissä jumalanpalveluksen aikana. Partanen kielsi kuitenkin ehdottomasti syytteet juopumuksesta ja kertoi tapahtumaan olleen syynä täysin muut häntä jo lapsuudesta asti vaivanneet tekijät.<sup>43</sup>

Talonpoika Heikki Martinpoika Revon vaimon poikkeava käytös kirkossa ja sopimaton kielenkäyttö papin saarnan aikana herättivät myös huomiota. Kaupunginpalvelija ei viitannut syyteessään suoraan juopumusrikkomukseen, mutta jutussa oli paljon samoja elementtejä kuin esiintyneissä juopumusepäilyissä. Talonpojan vaimo vapautui lopulta rangaistusvaatimuksista kahden todistajan perusteella, joiden mukaan

Elisabet Petterintytär ei ollut ollut enää pitkään aikaan täysin kiinni tässä maailmassa. Vastaavasti talonpoika Heikki Pysing vapautettiin kirkkojuopumussyytteistä, sillä kaupunginpalvelija ei pystynyt todentamaan väitettään Pysingin juopumuksesta. Samoin hanslankari Juho Polak vapautui syytteistä, vaikka hän oli ollut kasvoiltaan tavanomaista punakampi.<sup>44</sup>

Kämnerinoikeus katsoi vain kerran todistetun juopumusrikkomuksen läpi sormien. Tämä tapahtui venäläisen porvarin Iwan Wasiliofin työmiehen (arbetskarl) Steffan Juffain kohdalla. Vastikään Lappeenrantaan saapunut Juffai kertoi tulkkina toimineen Wasiliofin välityksellä, ettei hän ollut tietoinen juopottelun laittomuudesta, eikä hän toisaalta ollut metelöinyt lainkaan. Kämnerinoikeuden mukaan syytetty ei pystynyt varattomuutensa vuoksi maksamaan juopumuksesta tulevia sakkoja, eikä tuomioistuin toisaalta katsonut sopivaksi istuttaa Juffaita vierasuskoisena (främmande religion) kirkon edessä. Seurauksena oli ukaasi sakoista, mikäli Juffai ei parantaisi jatkossa tapojaan.<sup>45</sup> Juffain rauhallisuus katsottiin tekoa lieventäväksi asianhaaraksi, sillä juopumus-

(kämnerinoikeus, saapuneet kirjeet) 30.4.1759, 6.11.1759, 13.11.1759, Mikkelin maakunta-arkisto; Ks. Otto Hjalmar Granfelt (1931) 'Rättskipningen i Gamla Finland under ryska tiden (1721–1811)', *Tidskrift, utgiven af Juridiska Föreningen i Finland 1931*, 298.

41. HRO 15.5.1736, 17.5.1736, 19.5.1736, 23.6.1736, 25.6.1736, Kansallisarkisto, Helsinki.

42. Vilkuna (1995) 290; LKO 20.3.1755, Mikkelin maakunta-arkisto; LKO 14.9.1734, Kansallisarkisto, Helsinki.

43. LKO 8.11.1755, 8.1.1756, Mikkelin maakunta-arkisto, [...] *det han ifrån barnadomet haft det febl at han inet sitt watte hålla kan utan måste utflyta bwarast bäst de bonom påkommer, men säger doch sådant för ingen*...]

44. LKO 18.7.1754, 20.3.1755, Mikkelin maakunta-arkisto, [...] *Elisabet ändå från sidsta fredslutet varit förryckter till sine sinne så at hon dageligen ytlar utan at något arbete utmäta*; LKO 21.3.1738, Jyväskylän maakunta-arkisto; Myös esim. HRO 4.8.1733, 8.5.1736, Kansallisarkisto, Helsinki; LKO 23.8.1734, 1.8.1735, 12.8.1735, Kansallisarkisto, Helsinki; Ks. Laasonen (1967) 234–240.

45. LKO 28.6.1737, Jyväskylän maakunta-arkisto; Venäläisyydestä 1700-luvun Lappeenrannassa. Ks. Antti Riihinen (2008) 'Främmande men bekanta? Synen på ryskhet i Villmanstrand efter ofrederna på 1700-talet', *Historisk tidskrift för Finland 4/2008 (Årg 93)*, 405–407, passim.

tapauksiin liittyi päihtymisen ohessa usein myös muuta häiritsevää käyttäytymistä.<sup>46</sup>

Juopumus oli 1730-luvulta eteenpäin itsessään rikos, mutta samalla se saattoi olla vain osa tapausvyyhtiä. Lappeenrannassa kauppias Erik Pihlin ja kirvesmies Juho Juhonpojan Purdosen välinen kunnianloukkauskista päättyi sopuun, kun kauppias antoi kirvesmiehen herjat pulipäästä ja nuijapästä anteeksi. Myös Haminassa tuomioistuin hyväksyi vastaavassa tilanteessa osapuolten saavuttaman sovun. Kummassakaan tapauksessa tuomioistuimet eivät kuitenkaan jättäneet rangaistuksetta ilmi tulleita juopumusrikkomuksia.<sup>47</sup> Tuomioistuin selvitti Lappeenrannassa tarkasti myös lappeelaisen talonpojan tapaturmaisen kuoleman ja mahdollisen juopumuksen yhteyttä. Hautaaminen pyhän kirkkomaan ulkopuolelle merkitsi häpeää, joka kohdistui vainajan ohella myös kuolleen omaisiin. Hautaus ilman kristillisiä menoja kertoi haudatun henkilön kunniasta, vaikka kristillinen hautaus siunattuun maahan ei ollut 1700-luvun alkupuolella vielä täysin vakiintunut tapa Ruotsin valtakunnan itäisimmissä osissa.<sup>48</sup>

### Kolme huikkaa ja vesileipä-rangaistus

Juopumuksen kriminalisoinut asetus määräsi päihtymyksestä rangaistukseksi sakkoja, mutta juopumuksesta tuomitun henkilön kykenemättömyys maksaa sakkonsa merkitsi muuntorangaistusta eli muita keinoja sovitaa langetettu tuomio. Haminassa määrätty muuntorangaistukset painoutuivat häpeä- ja ruumiinrangaistuksiin, joten ensimmäistä ja toista tuomittua juopumuskertaa seurasi yhden tai kahden sunnuntain jalkapuuraus. Kolmannesta juopumuskerasta eteenpäin rangaistuksena oli raippoja. Mittaaja Paavo Erkinpoika sai rangaistukseksi neljänestä juopumuksesta kahdeksan paria raippoja, viidennestä juopumuksesta kuusitoista paria raippoja ja kuudennesta juopumuksesta kaksikymmentä paria raippoja. Rangaistukset viisin- ja kuusinkertaisesta juopumuksesta Paavo Erkinpojalle määräsi juopumusasetuksen mukaisesti raastuvanoikeuden sijaan Turun hovioikeus.<sup>49</sup>

Lappeenrannassa juopumusrikkomuksista langetetut muuntorangaistukset painoutuivat Haminasta poiketen vapausrangaistuksiin. Mikäli rangaistut henkilöt eivät pystyneet hyvittämään rikkomustaan rahalla, oli muuntorangaistuksena pääosin vankeutta ja useampikertaisesta juopumuksesta vankeutta vedellä ja leivällä. Toisin kuin Haminassa, kämnerinoikeuden pöytäkirjaan kirjattiin tällöin lähes säännöllisesti syytetyn kykenemättömyys sovitaa rikkeensä rahalla ("[...] böter med penningar ej förmår betala"). Kykenemättömyys rahasuoritukseen voi viitata köyhyyteen, mutta toisaalta se kertoo käteisen rahan puutteesta, ei varttomuudesta.<sup>50</sup> Lain mukaan langetettuja rangaistuksia ei voinut kärsiä ruumiillaan, mikäli syytetyn varat riittivät sakkoihin. Rahojen tuli kuitenkin riittää sakkoihin täysimääräisinä, muuten koko rangaistus tuli kärsiä muuntorangaistuksena.<sup>51</sup>

Oikeusistuinten käytännöissä oli esiteollisella ajalla paikallisia painopiste-eroja, vaikka ne noudattivat yhteistä lainsäädäntöä.<sup>52</sup> Lappeenrannassa leipuriporvari suo-

46. Mäntylä (1985) 195.

47. LKO 3.2.1747, 6.2.1747, Mikkelin maakunta-arkisto; HRO 14.10.1734, 9.11.1734, Kansallisarkisto, Helsinki; Ks. myös esim. LKO 16.7.1754, 18.7.1754, Mikkelin maakunta-arkisto.

48. LKO 2.10.1736, Jyväskylän maakunta-arkisto; Ks. Toivo Nygård (1994) *Itemurba suomalaisessa yhteiskunnassa*, Studia Historica Jyväskyläensia 50, Jyväskylä; Jyväskylän yliopisto, 28, 111–112; Sandén (2006) 645; Laasonen (1967) 281–282.

49. HRO 4.12.1734, 4.10.1735, Kansallisarkisto, Helsinki; Haminan raastuvanoikeus, saapuneet päätökset (Turun hovioikeus) 22.2.1738, Mikkelin maakunta-arkisto; Kuningallisen Majjestetin Armollinen Asetus Juopumusta Wastan (1733), II luku, Kansallisarkisto, Helsinki.

50. Ks. Bo Franzén (1998) *Sturetidens monetära system. Pant eller penningar som information i köpstaden Arboga*, Stockholm; Almqvist & Wiksell International, 181–182.

51. Ruotsin Waltakunnan Laki, Hyväksytty ja noudatettavaksi otettu Waltiopäivillä vuonna 1734, Rangaistuskaari, 5 luku, 7§, *Jos sakoitettu voiipi sakon maksaa, vaan tahtoo ennemmin kärsiä ruumiillansa, niin älköön sitä sallittako, vaan otettakoon sakko täysin hänen omaisuudestansa. Joka ei voi täysin maksaa, kärsiköön ruumiinrangaistuksen kaikesta*.

52. Ks. Petri Karonen (1998) *Väkivalta, kunnia ja oikeuskulttuurit Pohjanmaan kaupungeissa pubdasoppisuuden ajalla. Kokkola ja Vaasa 1620–167*, <http://educa.kpnet.fi/KPKEKO/CHYDENI/anders/digiluku/PETRIK/KAROALKU.HTM>; Petri Karonen (2003) 'De

ritti kolmannelta ja neljänneltä juopumus-kerrasta saamansa rangaistukset varojen puutteesta kahdeksan ja neljäntoista päivän vesileipävankeutena linnoituksen vankilassa.<sup>53</sup> Ajuri Lauri Kammoin suoritti leipurin tavoin neljänneltä kiinnijäämisestä määrättyt sakot muuntorangeistuksena neljäntoista päivän vankeutena vedellä ja leivällä. Vankila kutsui myös kirvesmies Hannu Himaista syksyllä 1739, kun hän suoritti saamansa sakot kolminkertaisesta juopumuksesta vapausrangaistuksena. Myöskään talonpoika Paavo Eskonpojan rahat eivät riittäneet sakoisiin, joten kirkkojuopumus yhdistettynä sapattirikokseen piti Paavo Eskonpojan kaksitoista päivää vankilassa vedellä ja leivällä.<sup>54</sup>

Tuomioiden erilainen toimeenpano sakoista vapaus- tai ruumiinrangaistuksiin ei heijastunut eroina paikalliseen alkoholinkäyttöön. Rangaistusten muoto ei anna suoraa vastausta kysymykseen, miksi juotiin, eikä lappeenrantalaisesta ja haminalaisesta alkoholinkäytöstä löydy piirteitä, jotka määrittäisivät tuomioiden erilaisen toimeenpanon mukaan. Rangaistusmuodosta riippumatta alkoholinkäyttö ja siihen usein liittynyt häiriökäyttäytyminen jatkuivat. Täytäntöönpanon problematiikan havaitsi myös Lappeenrannan kämnerinoikeus, joka tiedusteli 1760-luvun puolivälissä maistraatilta tulisiko sen rangaista maksukyvyttömiä juopumuksesta tuomittuja henkilöitä jatkossa ruumiinrangaistuksella vai vesileipävankeudella.<sup>55</sup> Alkoholinkäytön riippumattomuus annetuista sakoista tai muunnetuista rangaistusmuodoista kertoo, että useampiker- taisten rangaistusten tuottamasta häpeästä huolimatta päihtyminen oli alkoholiriippu- vaisille kaupunkilaisille tärkeämpää kuin henkilökohtaisen kunnian varjelu.

Juopumussyytteiden yhteydessä syyllis- tyminen alkoholinkäyttöön kiistettiin vain harvoin, mikä oli osoitus alkoholien osasta arjessa. Lappeenrannassa majakanhoitajan antama lausunto oli yksiselitteinen, sillä hän ei halunnut antaa tuomioistuimelle minkäänlaista selvitystä alkoholinkäytös- tään ("[...] ingen den ringaste förklaring gillat förete"). Samoin haminalainen porvari Zacharias Tillsner ei nähnyt aiheelliseksi

kiistää esiintymistään juopuneena kaupun- gin torilla, kuten ei myöskään kaupungin räättäli.<sup>56</sup> Kuitenkin myös poikkeuksia oli. Todisteiden valossa kapteeni Jacob Krahnin juopumus oli Lappeenrannassa ilmeinen, vaikka Krahn väitti muuta. Selitys hevosen sairaudesta syynä ratsun selästä putoami- seen ei ollut kuitenkaan uskottava, sillä ta- pahtumaa seuranneiden henkilöiden mu- kaan Krahn oli ollut silmin havaiten huma- lassa.<sup>57</sup>

Keskusvalta suhtautui Lappeenrannassa ja Haminassa 1730-luvulta eteenpäin jyrkästi juopotteluun. Kurikampanja ei toteutunut kuitenkaan suoraviivaisesti, kuten mikrohis- toriallisen lähestymistavan luoma kuva osoittaa. Alamaisten keskuudessa alkoholin nauttiminen sulautui osaksi vanhojen tradi- tioiden ja uusien käytäntöjen välistä sallitun laittomuuden raja-alueetta.<sup>58</sup> Lappeelainen talonpoika Yrjö Laurinpoika Kivistö ei kiel- tänyt alkoholinkäyttöään kämnerinoikeu- dessa, mutta kummasteli hänelle langetet- tua rangaistusta juopumuksesta pääsiäiskir- kossa. Kivistö oli sanojensa mukaan nautti- nut aamulla kirkkomatkalle lähteissään vain kolme tavanomaista huikkaa paloviinaa ("[...] sine ordinarie tre supar af bränne- win"), eikä kysymys hänen mielestään ollut siten mitenkään normaalista poikkeavasta

österbottniska städernas differentiering från landsbygden under 1600-talet', *Historisk Tidskrift för Finland* 4/2003 (Årg 88), 394–398.

53. LKO 14.9.1734, Kansallisarkisto, Helsinki; LKO 13.12.1737, Jyväskylän maakunta-arkisto.

54. LKO 26.11.1734, Kansallisarkisto, Helsinki; LKO 21.8.1739, Jyväskylän maakunta-arkisto; LKO 20.3.1755, Mikkelin maakunta-arkisto; Ks. Vilkuna (1995) 234.

55. Maistraatille (kämnerinoikeus, kirjetoisteet) 1.5.1764, Mikkelin maakunta-arkisto.

56. LKO 2.3.1736, Jyväskylän maakunta-arkisto; HRO 13.10.1733, 28.8.1734, Kansallisarkisto, Helsinki; Ks. Mäntylä (1985) 180.

57. LKO 23.8.1734, 30.8.1734, 3.9.1734, Kansallisarkisto, Helsinki; Myös esim. LKO 14.10.1735, 17.10.1735, Kansallisarkisto, Helsinki.

58. Vrt. Aronsson (1992) 170–182; Aalto (1996) 119; Dag Lindström (1995) 'Kvinnor, våld, vardagskriminalitet. Teman inom tysk kriminalitetsforskning', *Scandia* 1995:2, 522; Sallittu laittomuus ei tarkoita ihmisten piittaamattomuutta lain määräyksistä, vaan säädetyä asettumista lain ulkopuolelle. Sallittu laittomuus voidaan tulkita yksilöille tai yhteisöille myönnettyksi epä-

tilanteesta. Myöskään ajurin leski Maria Yrjöntyttö ei peitellety alkoholin käyttöön, mutta kielsi syytökset päihtymyksestä – Maria kertoi nauttineensa päivän aikana ainoastaan tavalliset aamun puolitoista huikkaa ja myöhemmin päivällä kaksi huikkaa paloviinaa.<sup>59</sup>

Lappeenrannassa ja Haminassa käsitellyistä juopumussyytteistä paljastuu tiedostettu, mutta aikaisemmin vaille huomiota jäänyt seikka. Syytetyt eivät kieltäneet alkoholin käyttöä, mutta he kummastelivat tavalisesta käytänteestä heille langennutta rangaistusta. Vallinneeseen tapakulttuuriin ei sopinut ideologia, jonka mukaan ilman päihtymystarkoitusta nautitusta alkoholista seurasi juopumusrangaistus. Alkoholi kuului arkeen, vaikka jokapäiväiseksi ruoka- ja virkistysaineeksi olutta ja paloviinaa ei voi luokitella. Arvio 1700-luvulla käytetystä viidestä litrasta absoluuttista alkoholia henkeä kohden riitti silti lukuisiin aamu- ja ruokaryppyihin. Esimodernin ajan ruokakulttuuri oli hyvinäkin satovuosina askeettinen, joten alkoholin tuoma lisäenergia oli tarpeen fyysisesti raskaiden työsuoritusten täyttämisiin päiviin.<sup>60</sup>

Alkoholinkäytön suvaitsevuusmarginaali nousee esiin erityisesti vuodenkierron merkkipäivien ja elämänkaareen liittyvien juhlien yhteydessä. Hautajaismenoihin kuuluivat edellisen yön ruumiinvalvojaiset, joissa talon isäntä huolehti alkoholitarjoiluista. Toisten juomaan houkutteleva oli kuitenkin rangaistavaa, eikä pitojen isännän olisi pitänyt tarjota juomia sellaisille, jotka hän tiesi juoppouteen taipuvaisiksi.<sup>61</sup> Rangaistuksista huolimatta on vaikea kuvitella, että isäntä olisi jättänyt vieraansa kestitsemättä ja olisi siten menettänyt kunniansa muiden silmissä. Vanhoissa riittikuvauksissa on viitteitä jopa juomisen välttämättömyydestä, sillä suurimmat juhlat ja humala kuuluivat yhteen. Tärkeissä rituaaleissa ainakin osan riitin suorittajista tuli olla ”pyhässä” mentaalisisessä tilassa. Yksinkertaisin keino saavuttaa muuntuneen tietoisuuden tila oli hankkia riittävä humala.<sup>62</sup>

Alkoholi kuului juhla-aikoihin, kuten päihtyneenä joulukirkkoon saapuminen osoittaa, mutta myös arjessa alkoholilla oli

osansa. Kaupunkien kauppiaiden ja maaseudun talonpoikien väliseen majamieskestyttykseen liittyi kiinteästi alkoholi. Alkoholitarjoilu oli osa sopimuksia ja kaupantekoa. Miesten keskinäisiä suhteita vahvistanut väkijuomien nautinta kuului uutisten vaihtoon ja liikeasioista keskusteluun. Toisaalta myös avioliitto oli sopimus, joka voitiin vahvistaa ryypyillä.<sup>63</sup>

## Sallittu laittomuus – arkinen alkoholi

Alkoholinkäyttö ei ollut harvinaista 1700-luvun kaupunkiyhteisöissä. Kuten nykyaikaan myös 1700-luvun elämään kuului alkoholi, vaikka silmin havaittava juopumus kriminalisoitiin vuonna 1733. Alkoholi ei ollut esteellisellä ajalla kuitenkaan pelkkä nautintoaine, vaan sillä oli tärkeä merkitys myös osana kansanlääkintää ja ruokavaliota.

Mielialat humalahakuista alkoholinkäyttöä kohtaan muuttuivat esteellisellä ajalla hitaasti, mutta toistuvaa juopumusta ei katsottu hyvällä edes alamaisten keskuudessa. Haminassa mittaja Paavo Erkinpojan aiemat juopumussyytteet heijastuivat ennakkoluuloihin häntä kohtaan. Mittajaan huono maine ei ollut todistuskappale, mutta tunkeileva käytös kaupunginvahdin vaimoa kohtaan nosti heti esiin epäilyn Paavo Erkinpojan juopuneisuudesta häiriökäyttäytymisen selittäjänä. Paavo Erkinpojan elämäntyyliä oli kuvattu jo aikaisemmin irstaaksi,

viralliseksi etuoikeudeksi. Ks. Michel Foucault (1980) *Tarkekailla ja rangaista*, Keuruu; Kustannusyhtiö Ota-va, (Suom. Eevi Nivanka), 95–97.

59. LKO 19.4.1764, 20.4.1764, Mikkelin maakunta-arkisto.

60. Peltonen (1997) 40; Apo (2001) 161, 371; Mäntylä (1985) 197; Vrt. Schivelbusch (1992) 153, 156; Ks. Elina Waris (1999) *Yksissä leivissä. Ruokolabtelainen perbelaitos ja yhteisöllinen toiminta 1750–1850*, Bibliotheca Historica 48, Helsinki; SHS, 74–81, 84–86.

61. Kuningallisen Majjestetin Armollinen Asetus Juopumusta Wastan (1733), VI luku, Kansallisarkisto, Helsinki.

62. Mäntylä (1985) 62; Vilkkuna (1995) 274; Apo (2001) 69, 368–370; Vuorela (1983) 621–625; Turunen (1999) 55–59, 64–70, 86–97; Tlusty (2004) 255.

63. Sven-Erik Åström (1977) 'Majmiseriet. Försök till en komparativ och konceptuell analys', *Historisk Tidsskrift för Finland 1977 (årg. 62)*, 91; Evers (1923) 22–23; Kumin (1999) 161; Tlusty (2004) 255, 266.

joten vaimo Kristiina Paavontytär turvasi omaa kunniaansa sanoutumalla irti häntä loukkanneesta tapahtumasta.<sup>64</sup>

Artikkelissa on osoitettu 1700-luvun Lappeenrannan ja Haminan esimerkkien kautta, että alkoholi oli joillekin ihmisille todellinen ongelma toistuvien juopumusrikkomusten myötä. Alkoholinkäyttöä valvottiin juopumuksen kriminalisoinnin jälkeen kattavasti, olivatpa kohteena sitten talonpojat, kaupunkien ammatinharjoittajat, kontrollikoneiston edustajat tai naiset. Juopumuksesta syytettyjen henkilöiden vaihtelevat taustat ja rikkomusten määrä kertovat paitsi liikkuvuudesta ja valvonnan tehokkuudesta myös alkoholin kulttuurisesta merkityksestä.<sup>65</sup> Silmin havaittua juopumusta seurasi rangaistus, mutta varsinkin alkoholiriippuvaisille henkilöille toistuneiden vapaus- ja ruumiinrangaistusten tuottamasta häpeästä huolimatta juopuminen oli tärkeämpää kuin henkilökohtaisen kunnian varjelu.

Esiteollisen ajan alkoholinkäytön valvonta oli osa jatkuvassa muutostilassa olevaa hallinto- ja kontrollijärjestelmää. Järjestelmä oli sekoitus vanhaa ja uutta, jossa uudet rakenteet kasautuivat vanhojen päälle ilman, että vanha järjestelmä tapakäytänteineen syrjäytyi täysin.<sup>66</sup> Lappeenrannassa ja Haminassa käytännön juomakulttuuri ja norminsäättäjäien suhtautuminen alkoholinkäyttöön poikkesivat toisistaan yhä 1760-luvun puoliväliin tultaessa. Turun rauhassa tapahtunut valtioyhteyden vaihdos Ruotsista Venäjän hallintaan ei tuonut tapakulttuuriin muutoksia tai kontrollikoneiston toimintaan uusia määräyksiä, sillä vanhat ruotsalaiset lait ja asetukset säilyivät voimassa myös jatkossa.

Artikkelissa tehdyt havainnot tukevat monin paikoin aikaisempaa aihealueen tutkimusta, mutta toimijakeskeinen lähesty-

mistapa on tuonut esiin myös eroja. Se, miksi alkoholia käytettiin, ei ollut aikalaisille tärkeä kysymys, eikä siihen etsitty tuomioistuimissa vastausta. Alkoholi oli osa arkea ja juhlaa. Tämän osoittavat niin erilaisista rangaistusmuodoista riippumatta toistuneet juopottelurikkomukset ja nautitut ”tavanomaiset” huikat paloviinaa, kuten myös joulu- ja pääsiäispyhien juhlistaminen ja vaivojen lääkitseminen alkoholilla. Alkoholinkäyttö ja juopuminen myös vuoden 1733 jälkeen eivät kerro tottelemattomista alamaaisista, vaan suvaitsevaisuusmarginaalin sisältäneestä tapakulttuurista, johon uusi ylhäältä päin liimattu normi ei istunut.

Alkoholin arkiseen asemaan suhteutettuna varsin harvat henkilöt joutuivat tutkituissa kaupunkiyhteisöissä syytteeseen juopumuksesta. Juopumusasetus vähensi kaupunkiväestön julkijuopumusta yleisillä paikoilla, mutta paloviinan käyttäjäksi leimattu ”suomalainen rahvas” vaatii laajemman määrittelyn – alkoholia käyttivät myös kaupunkien porvarisväki ja virkakunta. Alkoholinkäyttö sinänsä ei ollut erityisen tuomitavaa, sillä pääsääntöisesti vasta häiriökäyttäytymisellä tehostettu silmin havaittu päihitymys sai kontrollihenkilökunnan vaatimaan rangaistusta juopumuksesta. Normin ja tapakulttuurin selkein törmäys tapahtui silloin, kun paria väkiviinaryppyä seurasi syyte juopumuksesta ilman tilanteeseen liittyntä häiritsevää käyttäytymistä. ■

64. HRO 29.5.1735, 4.12.1734, Kansallisarkisto, Helsinki.

65. Vrt. Taussi Sjöberg (1981) 61–63.

66. Ks. Fred W. Riggs (1964) *Administration in Developing Countries. The Theory of Prismatic Society*, Boston; Houghton Mifflin Company, 3–49, 426–429; Matti Mälikä (1996) ’Fred W. Riggs ja julkishallintotiede’, *Hallinnon tutkimus* 1996:2, 117–119.